

DIVADLO JAKO METODA VZDĚLÁVACÍ A TERAPEUTICKÉ PRÁCE.

ČERNÉ DIVADLO, STÍNOVÉ DIVADLO, DIVADLO V RUKÁVU, DIVADLO V OTVORECH, MASKA, LOUTKA

Pořadí zde uvedených technik není náhodné. Jde o konkrétní posloupnost související s kinestetickým a emocionálním otevřením dítěte. Může úspěšně doprovázet výchovné a terapeutické procesy a to i v případě velmi hlubokých dysfunkcí. Jednotlivé metody a techniky lze samozřejmě používat i samostatně podle potřeb a invence. Mohou také být podnětem k realizaci divadelních představení, etud a performancí, které dětem přináší spoustu zábavy a tvůrčího uspokojení. Hlavním tvůrcem-umělcem v celém procesu je dítě, které oživuje a aktivuje celou divadelní mašinerii. Stává se tvůrcem scény, loutek, masek, kostýmů a rekvizit apod. Je tvůrcem celého představení.

ČERNÉ DIVADLO

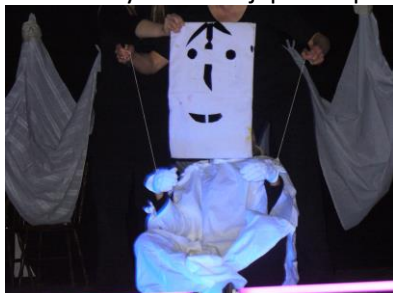
Je typ kreativní hry, která se může zaměřit na motorický a emocionální rozvoj, ale může také léčit různé typy dysfunkcí. Černé divadlo využívá ultrafialové světlo. Herec, oblečený v černém, je v jeho prostoru neviditelný. Je zde pouze bílá rekvizita, kostým nebo prvky bílé kulisy.

Pokud pracuji s dětmi, u nichž se projevuje problém v motorickém vývoji, aktivuji prostřednictvím hry různé části jejich těla. Dítě se v černém divadelním prostoru cítí bezpečně, protože je neviditelné. Tento pocit bezpečí eliminuje stres a úzkost. V závislosti na kinestetické poruše dítě pracuje se specifickou animační formou.

Bílá rukavice aktivuje ruce, i při těžké spasticitě rukou se prsty podvědomě narovnávají. Cvičení je vhodné i pro manuální práci, při poruchách motoriky:

Animací ploché masky se aktivují paže a předloktí:

Loutka aktivuje celé tělo:

Loutka umístěná na břicho aktivuje práci břicha a bránice. Cvičení se doporučuje také pro stimulaci dýchání a výuku bráničního dýchání:

Tělo v černém divadle pracuje přirozeným způsobem. Dítě zde nedělá postavu pro diváka, pracuje samo pro sebe, protože si je vědomo, že je neviditelné. Využívá potenciálu přirozeného pohybu, který aktivuje jeho vývoj. Období 4 až 8 měsíců práce s aktivizační metodou odstraňuje pohybové blokády vzniklé v důsledku emočních poruch a podporuje motorický vývoj. Hyperaktivní děti s poruchami pozornosti vykazují pozoruhodnou prodlouženou schopnost soustředit pozornost v černém divadle. Prostřednictvím plánované aktivity můžeme dítě také psychicky a pohybově zklidnit tím, že ho zpomalíme animací vhodné rekvizity (zvířete, které se pohybuje velmi pomalu).

Je to také divadlo pro autistické děti. Tyto děti jsou během hry neustále "zapnuté". V tomto případě je však dítě během účasti stimulováno moderátorem (lektorem) prostřednictvím přímého verbálního a neverbálního kontaktu. Tato stimulace je důležitá i při práci s dotykem. Vědomí je nasměřováno na umělecké dění a podvědomí akceptuje hmatovou stimulaci. Děti s fobií ze tmy ji v procesu práce v černém divadle poměrně rychle a účinně vyléčí. Toto divadlo působí kouzelně na děti s pohybovým (vozíčkáři) a psychickým omezením. Tma zakrývá jejich dysfunkce, animují vsedě na vozíku, vleže nebo vestoje na jednom místě. Výsledkem práce v podobě etudy nebo představení je pak uměleckým dílem v plném slova smyslu. Když po takovémto představení rozsvítíme světla, diváci nemohou uvěřit schopnostem účinkujících. Náš svět často vylučuje děti „s jinými výzvami“ z aktivní účasti na uměleckém a kulturním životě. A přitom cítí a chápou lépe než my.

Je to také divadlo, které povznáší děti potýkající se nedostatkem sebevědomím, se vzdělávacími nedostatky, děti z patologického prostředí, nad jejich životní dramata. Toto divadlo je pro ně bezpečné. Nemusejí zde přednášet žádné texty, oživují světy, které si samy vytvořily a skrze které vynášejí na povrch své smutky, neuvědomované touhy a příběhy. Objevují v sobě nové hodnoty a dovednosti, milují černé divadlo a říkají, že se nebojí vystupovat, protože je není vidět - i když udělají chybu, nikdo neví, kdo ji udělal. A protože se cítí bezpečně, nikdy chybu neudělají. Často se jim poprvé v životě dostane potlesku, nikdo se jim nesměje, dostávají slova uznání a začínají být přijímáni svými vrstevníky.

Jakmile získají sebedůvěru a sebevědomí, začnou věřit svým možnostem, vystupují do otevřeného prostoru jeviště:

Často používám černé divadlo jako herní prvek při výuce pravopisu. Kombinuju například slova se „ž“ s vytvářením figur, postav, obrázků odpovídajících danému slovu nebo zobrazujících slovo z bílého plátna. Kombinací prvků a vytvářením obrazů posiluju dlouhodobou paměť. Dětské tvoření a zábavu v černém divadle provázejí také radostné emoce, které tento paměťový záznam podporují.

Když vytváříme rekvizity a ploché formy, snažíme se, aby byly obrovské. Velkou formu může animovat několik lidí. Nezapomeňte, že zvětšený obraz má vliv i na jeho zapamatovatelnost. Pokud je příběh, který vypráví dítě, jeho vlastním příběhem a objevuje se v něm jeho postava - pak jeho zvětšení ovlivní kódování jeho velikosti z hlediska reality a emocí. Emocionálně narušené děti malují, kreslí samy sebe v miniaturní velikosti. Zde použití sebe sama jako velké postavy ukotvuje vnitřní velikost.

Úžasnou hrou v černém divadle je vytváření tematických obrazových galerií. Žáci vytvářejí obrazy pomocí černé fólie na bílém plátně. Téma může být zadáno, ale není to nutné. Obrazy jsou vystaveny v galerii. Celou akci doprovází vernisáž. Ve výstavní místnosti jsou obrazy osvětleny ultrafialovým světlem (ve tmě). Často připravujeme příležitostné vernisáže a výstavy obrazů: Den matek, Den jara, Vánoce, Den lenochů, Andělský den atd.

Výstavu lze uspořádat i tak, že se nashromáždí divadelní rekvizity z černého divadla. Umístíte je na černé plochy a osvětlíte je ultrafialovým světlem. Děti se pak učí kompozici. Jsou autory prostorového uspořádání.

Černé divadlo není jen o ožívání rekvizit a aranžování kulis. Když cítím, že se dítě cítí emočně jistě, obléknu mu na tělo kostým, skrze který se divákům odhalí jeho přirozený pohybový potenciál. Kostým je již pohybem dítěte. Podvědomě je však účastník hry stále skryt, což neblokuje jeho kinestetiku.

Práce s kostýmem uzavírá proces pohybové terapie. Tělo je připraveno přejít do světa stínového divadla.

Děti milují divadelnost a hraní černého divadla. Je to pro ně magické. Říkají, že se tu jako ve snu může stát cokoli, postavy mohou létat a růst. Mravenec může být velký jako slon a slon jako mravenec. Prostřednictvím kouzla, magie tohoto divadla uskutečňují své vlastní sny.

Pozor:

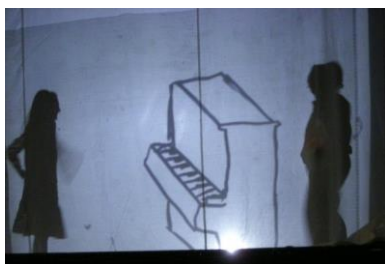
Mezi osvědčené materiály, které "svítí" v černém divadle, patří bílé a černé plátno, černá a bílá fólie, zahradnické rouno, provázek, bílé zahradnické rukavice. Existují také barevné fluorescenční barvy, které však nepoužívám z důvodu nedostatku finančních prostředků.

STÍNOVÉ DIVADLO

Když je dítě připraveno pracovat se svým tělem, seznámím ho s aktivitami stínového divadla, které spočívají v nasvícení bílé plochy plátna (libovolné velikosti). V závislosti na polohové vzdálenosti postav mezi plátnem a zdrojem světla můžeme dosáhnout různých velikostí objevujících se postav. Zdrojem světla může být reflektor nebo zpětný projektor (epidiaskop), což zvyšuje možnost teatralizace obrazů. Malování tvarů černým fixem na fólii pro epidiaskop je viditelné na plátně (bílém plátně).

Malované obrazy mohou být vytvořeny přímo před diváky, nemusí být namalovány před představením. Obvykle tvoří součást kulis (strom, slunce, dům atd.) a doprovázejí herce.

Aby si dítě zvyklo na povahu práce, začínám většinou se živými obrazy (nehybný obraz, obraz zmrazený na obrazovce). Děti se postaví do různých pozic a mohou hrát role pohádkových postav, zvířat apod. V dalším kroku můžeme nabídnout hru na stroj jako prostředek dramatické výchovy a přejít do plynulého improvizovaného pohybu. Hudební inspirace dává dětem dostatek příležitostí k práci s tělem. Měla by se využívat široká škála hudebních podnětů přizpůsobených dovednostem a schopnostem dítěte.

DIVADLO V RUKÁVU

Při této technice dítě již vychází před oponu. Není „chráněno tmou“ ani odděleno plochou bílé látky. Používám zde princip „polovičního zakrytí těla“. Na celé jeho tělo navlékám rukáv libovolné barvy. Ty lze ušít z pružné látky nebo zakoupit hotové. Dítě má stále pocit bezpečí, ale je nuceno dělat v rukávu dynamické a expresivní, výrazné pohyby, aby se dosáhlo divadelního efektu. Hledání nových tvarů je mobilizuje k práci s vlastním tělem.

Realizace aktivit může mít povahu „ustrnulých nehybných obrazů“ nebo inspirací může být hudba.

DIVADLO V OTVORECH

Tato metoda je zlomovým okamžikem pro vstup do otevřeného divadelního prostoru. Zde ještě neodhalujeme celé tělo, ale jeho části. V závislosti na tělesnou dispozici a možnosti dítěte začínáme jednoduššími úkony, které mu nečiní velké potíže. Použijeme velké plochy látky nebo papíru, do kterých vystříháme otvory (místa, kde se části těla objeví). V jedné variantě mohou děti na přední stranu plochy souvislosti s tématem a námětem namalovat konkrétní ilustraci, ke které přidají místa pro otvory. Divadlo v otvorech může také využívat techniku „zastavených, stopnutých obrazů“, ale mohou to být celé situace, etudy či představení. Výhodou je, že vše je možné využít jak v individuální, tak v kolektivní tvorbě.

Cvičení se stromem:

Cvičení zahrnuje manuální práce. Námětem jsou roční období. Stačí použít barevné rukavice nebo rekvizity (např. jablíčka). Hudební ilustrací může být Vivaldi – 4 roční období.

Cvičení – housenka:

Představení pro děti připravené učiteli:

Je důležité, aby se na tvořivé hře podílel i učitel. Dítě je pak ochotnější se do hry zapojit.

Cvičení s tubou:

Cvičení pro děti s psychomotorickou hyperaktivitou. Velké plochy lze malovat různými technikami, s využitím různých materiálů.

MASKA

Zakrývá obličej, zastírá to, co nejvíce odhaluje emoce dítěte. Již jsem psala o tom, jak obličej odráží životní příběhy: vrásky, grimasy, úsměvy, nervózní tiky jsou odrazem zkušeností, zážitků každého z nás. Když má dítě na obličeji masku, stále se cítí v bezpečí. Vědomí stále funguje na principu: oni mě nevidí. Maska je

specifickou ochrannou vrstvou pro vědomé ego, které komunikuje s vnějším světem. Citlivé, emočně narušené děti, ty, které se stydí za svou intimitu, rády skrývají svou pravou povahu pod kamufláží vymyšlené masky. Dítě však pracuje s tělem, aby dodalo své tváři výraznost. Plasticita těla se zaměří na celkový charakter člověka v masce. Podstatné je, aby maska, kterou si dítě nasadí, byla jeho vlastní dílo. Pak bude podvědomě ztělesňovat jeho psychofyzické potřeby. Prostřednictvím masky dítě ukáže, kým je. Můžeme také navrhnout situaci, kým bys chtěl/a být? Nebo podpořit jeho rozvoj pomocí návrhu masky, která bude symbolem. Pro pohybové zpomalení (při ADHD, ADD) si dítě nasazuje masky pomalu se pohybujících postav, zvířat. Pro zvýšení sebevědomí to mohou být postavy jako je král či královna. Masky mohou být vyrobeny z různých plastických hmot a materiálů.

-sádrová maska:

Sádrová maska je vyrobena ze sádrového obvazu (nastříhaného na proužky), který je k dostání v obchodech se zdravotnickými potřebami. Před vytvořením je třeba obličej důkladně namazat vazelínou (zejména ochlupená místa). Proužky namočíme do vody a přiložíme je na obličej, přičemž povrch sádry vyhladíme. Nosní dírky samozřejmě ponecháme volné na dýchání. Nanese takto 4 až 5 vrstev. Po několika minutách můžeme masku z obličeje sejmout. Dítě doplní masku o libovolné tvary nalepením dalších proužků na vnější stranu masky. Rovněž utěsní nosní otvory. Je dobré dítě po nanesení sádry na obličej vybídnout k procházce, aby bylo konfrontováno s fyzickým pocitem uzavírání obličeje.

Po procházce a sejmutí masky je požádáme, aby nám sdělilo své pocity. Sádrovou masku lze také použít jako výchozí bod pro vytvoření dalších masek. Vnitřek sádrové masky lehce namažeme vazelínou. Podlepíme ji kousky novin nebo šedého papíru namočeného do lepidla na tapety. Necháme ji zaschnout (pokud je zima a vlhko, maska schne několik dní). Masku můžeme po namazání vazelínou také naplnit materiály, jako je písek, rýže, krupice, suché listy. Tyto materiály je třeba smíchat s lepidlem vikol (lepidlo na dřevo).

-papírová nebo plátěná maska:

Na tuhý kus kartonu rozložte připravené části obličeje vytvořené z novin, nos, ústa, oči a přiložte kousky papíru namočeného do lepidla na tapety:

Místo papíru použijeme bílé plátno:

Můžete kombinovat formu divadla v rukávu s maskou:

Nebo lze prostor také naaranžovat:

Masky lze také pomalovat:

-maska – profil

Vystříhneme profily obličejů. Každé dítě se samo rozhodne, jakou barvu obličejů chce. V továrně na obličejové části začnou společně děti vyrábět oči, ústa, nosy. Můžeme pak uspořádat výstavu jednotlivých obličejových částí. Potom si děti vybírají z vyrobených částí obličejů a sestavují. Doporučuji, aby si děti vybíraly ty části, které nevyrobily.

- maska vyrobená z různých materiálů, jako je rýže, krupice, káva, těstoviny atd.:

PRACA Z MASKA

Popisek: Práce s maskou

Maska přináší tajemnost, záhadu a uvolňuje v dítěti napětí. Tím, že ji dítě na sobě cítí, se jeho tělo stává tvárným. Masky jsou pro dítě vždy lákavou nabídkou ke hře. Rozmanitost masek umožňuje různé divadelní postupy. Zde můžeme podle potřeby kombinovat a zavádět různé formy a techniky, které jsme se již naučili: živé nehybné obrazy, výstavy, aktivity inspirované hudbou, vžívání se do role atd.

LOUTKA

Dítě má během svého života mnoho hraček či panenek. Často se pořizují mechanicky, protože jsou v módě nebo je mají jeho kamarádi. Mízí krásný zvyk si panenky či loutky vytvářet vlastnoručně. Maňásci, prstové loutky, marionety nebo javajky. Dětské hry s loutkou, vedené monology a dialogy jsou často odrazem, verbalizací potřeb, snů, obav dítěte. Když loutka vypráví svůj příběh, je to často příběh dítěte. Prostřednictvím animační práce s loutkou se mi podařilo vytěžit mnohá dětská traumata, drastické rodinné příběhy, ale také mnoho krásných příběhů, na kterých jsem postavila etudy a umělecké aktivity. Pokud si dítě loutku samo vyrobí, probudí v ní duši. Cítí se s ní emocionálně a imaginativně spojeno. Z mých pozorování v mateřské škole vyplývá, že pětileté dítě si s koupěnou loutkou hraje 10 minut, zatímco s vyrobenou loutkou mu to trvá asi 30 minut. Jde o dobu samostatné hry, bez jakékoli stimulace ze strany vychovatelky či lektora. Loutka, kterou zde nabízím, je multifunkční loutka. Používám ji podle potřeb a poruch. Je to také plně umělecká loutka. Je vyrobena ze sádrového obvazu, nastříhaného na proužky, plátna ve tvaru čtverce (velikost závisí na výšce dítěte), provázku, novin.

Aktivizace těla prostřednictvím loutky – loutka zavěšena kolem krku a připevněna spínacími špendlíky ke kostýmu (černé oblečení), umožňuje aktivovat dítě kinesteticky. Připevnění bílých rukavic dále aktivuje ruku a prsty:

Loutka zavěšená na hlavě aktivuje do značné míry krk, ramena, ale i další části těla:

Těžiště kinestetické aktivace můžete přesunout na nohy jejich prodloužením a připnutím těchto prvků ke kalhotám:

Dítě podvědomě vytváří svůj pohyb tak, aby loutka měla odpovídající formu jevištního projevu. Dítě pracuje v otevřeném jevištním prostoru. Jeho pozornost je podvědomě neustále zaměřena na výtvarný (umělecký) produkt, tj. loutku, nikoli na práci s tělem. Svobodně vznikají přirozené pohyby a reflexy. Prostřednictvím plánované hry s loutkou můžeme pracovat na zablokovaném nebo dysfunkčním těle dítěte. S loutkami často vedu výše zmíněné vzdělávací lekce ve školách.

Každé dítě má jednu loutku připevněnou na tělo. V průběhu hodiny oslovuji loutky. Kladu loutkám otázky. Loutky si píší do svých sešitů. Dítěti to usnadňuje mluvení, dodává mu to odvahu. Dítě se nebojí verbalizovat – vždyť je to loutka, kdo mluví a učí se ve škole.

Loutka vedená spodem na hůlce – tu stejnou loutku můžete vybavit klacíkem pro vedení zespoda. Tuto techniku používám, když má dítě potíže s verbalizací. Dítě může k oživení loutky používat různé zvuky, šumy, jednotlivá slova. Může také vytvářet vlastní příběhy tím, že jí propůjčí svůj hlas. Z devadesáti procent se bude jednat o vlastní příběhy dítěte, které jsou užitečné pro diagnostiku.

Dosud opomíjenou loutkovou technikou je prstová loutka, rovněž vyrobená ze sádry:

V mé práci slouží především k práci se zrakem, ale také k aktivaci reflexů prstů.

Cvičení:

Nasadte prstovou loutku na každý prst po pořadí. Začněte malíčkem a skončete palcem. Tímto způsobem aktivujeme a zapojujeme úchopové reflexy:

Cvičení:

Kineziologické reflexy sledování očima děti rychle omrzí. Když je na prstu loutka, dítě podvědomě prodlužuje dobu trvání cvičení. Děti vedoucí monology s loutkou se rychle nenudí, cvičení se stává živým.

Použití prstové loutky může být také uměleckou formou. Jde o možnost vytvořit představení nebo etudu. A v tomto případě bude mít i stimulační funkci.

Marioneta – jde o loutku vytvořenou z těla dítěte. Zdánlivě je to jednoduché, opak je však pravdou. Děti mají obrovský problém s celkovým uvolněním těla, které spočívá v tom, že mu dávají pocit bezvládnosti. Při marionetových cvičeních děti, které hrají marionety, neustále podporují animátora tím, že se mu podvolují – nechávají se řídit provázkem, který táhne animátor.

Cvičení:

Na zápěstí dítěte přivážeme provázky. Provázky na koncích přivážeme k pastelkám, které animátor drží v rukou. Dítě drží ruce naprosto uvolněně – „bezvládné“.

Animátor může také stát za závěsem s vyříznutými otvory pro ruce. Zde se objevuje prvek navázání neverbální komunikace, propojení s partnerem, protože animátor na svou marionetu nevidí. Časté opakování tohoto cvičení má vliv na dovedné uvolnění těla při relaxaci a vizualizaci. Při uvádění dětí do uvolněného stavu pak stačí jednoduše zmínit „těžké tělo“ marionety.

Navrhované loutkářské techniky jsou samozřejmě zjednodušené. Při nedostatku prostředků je kombinují s nácvikem tvořivé činnosti.